

onderdeel ging uitmaken van het politieke spel van loven en bieden. Zo verdubbelde het aantal staatssecretariaten na 1970 snel ten opzichte van de begintijd, toen men nog met zeven volstond, en werd de politieke kleur van de kandidaten een belangrijk, zo niet het belangrijkste criterium.

De greep die de politiek heeft gekregen op het staatssecretariaat, is de meest in het oog springende uitkomst van de twintigjarige ontwikkeling, die Groeneveld in kaart heeft gebracht. Voor de schets heeft hij 475 bladzijden tekst en 100 bladzijden noten nodig gehad. Men kan dus spreken van een volumineuze studie. Het overgrote deel van de tekst wordt in beslag genomen door een beschrijving per kabinetsperiode van de benoeming van de staatssecretarissen, hun taakstellingen en die gebeurtenissen die een licht werpen op hun formele, staatsrechtelijke positie, dit alles op basis van vooral de notulen van de ministerraad en de *Handelingen*. In dit deel, dat 400 bladzijden omvat, heeft Groeneveld eigenlijk niet meer gedaan dan de betreffende bronnen in de juiste chronologische volgorde te leggen en er vervolgens samenvattingen van te geven.

Als inventarisatie is het boek zeker nuttig. Maar omdat geen feit lijkt te zijn overgeslagen, zal de lezer, die hunkert naar analyse, snel doorbladeren naar het korte slotgedeelte waarin langs een aantal aspecten eindelijk de lange lijn is getrokken. Hij zal dan concluderen dat een thematische aanpak verhelderder zou hebben gewerkt. De auteur zou in dat geval met een korter verslag van zijn onderzoek hebben kunnen volstaan. Zo'n boek wordt graag gelezen en bestudeerd.

J. Bosmans

E. Witte, ed., *Het probleem Brussel sinds Hertoginnedal (1963)*. *Acta van het Colloquium VUB-CRISP van 20 en 21 oktober 1988*, 1, *Le problème Bruxelles depuis Val Duchesse (1963)*. *Actes du colloque VUB-CRISP du 20 et 21 octobre 1988*, 1 (Taal en sociale integratie XI; Brussel: VUB Press, 1989, 503 blz., f85,-, Bf 1350,-, ISBN 90 70289 63 6).

Naar aanleiding van haar tienjarig bestaan organiseerde het 'Centrum voor interdisciplinair onderzoek naar de Brusselse taaltoestanden' in 1988 een colloquium over 'Het Probleem Brussel sinds Hertoginnedal'. Hertoginnedal staat voor het taaicompromis dat precies 25 jaar eerder, in 1963, gesloten werd tussen Nederlands- en Franssprekenden in België. Het was een belangrijke stap op de lange tocht van de beide gemeenschappen, op zoek naar een voldoening schenkende vorm van samenleving.

De schriftelijke neerslag van de uiteenzettingen in de sectie 'geschiedenis' van het colloquium zijn in deze elfde bundel van 'Taal en sociale integratie' opgenomen. In deze veertien bijdragen zijn duidelijk twee grote groepen te onderscheiden: enerzijds de vier artikelen die als het ware als de aanloop kunnen worden beschouwd en anderzijds de tien artikelen die de posities van de direct betrokken actoren weergeven.

De eerste groep vangt aan met het artikel van Luc Sieben, die naging hoe de taalwetten van 1914 en 1932 toegepast werden in het Brusselse lager onderwijs. Hij stelde vast dat er een spanning bleef bestaan tussen de wet en de dagelijkse praktijk. Langs Franstalige zijde hield men vast aan het principe van de vrijheid van de huisvader. De Vlamingen in Brussel gaven te graag toe aan de verfransingsdruk om een steun te zijn voor het principe 'moedertaal is onderwijstaal', dat de Nederlandstaligen hanteerden. Voor wat betreft de oorlogsperiode schetst Rudy Dierickx de werking van de eerste Commissie voor taaltoezicht in verband met het Brusselse onderwijs. De resultaten van deze commissie waren zeer pover: de bezetter had slechts oog voor de Vlaamse eisen voor zover deze de Duitse belangen dienden. De pogingen om de Nederlandstalige jeugd in Brussel in het Nederlandstalig onderwijs bijeen te brengen hadden nagenoeg geen resultaat.

De twee volgende bijdragen gaan nader in op twee belangrijke naoorlogse communautaire gebeurtenissen die de positie van de fondsen en de partijen goeddeels hebben beïnvloed. Benny Martin onderzocht het Centrum-Harmel: wat was dit Centrum; met welk doel werd het opgericht; hoe functioneerde het en wat was de invloed ervan op 'Hertoginnedal'? Het Centrum bood een rustig kader waar de communautaire problematiek kon worden besproken. Het stelde onder meer voor het hoofdstedelijk gewest definitief af te bakenen en de provincie Brabant te splitsen. Het kante zich tegen de invoering van taalfaciliteiten, waarin 'Hertoginnedal' wel voorzag. Machteld de Metsenaere analyseert de radicalisatie die ontstond rond de talentelling van 1947. Het feit dat de resultaten in 1954 toch werden gepubliceerd, tegelijk met het indienen van een wetsontwerp waarin met de Franstalige eisen wel en met de Vlaamse eisen geen rekening werd gehouden, schrijft de auteur toe aan de aanhoudende Waalse druk, maar anderzijds en evenzeer aan de breuk in het Vlaamse front.

De tien overige bijdragen staan veel dichterbij 'Hertoginnedal' zelf. Ze schetsen niet alleen de positie van de drie grote Vlaamse cultuurfondsen (Davidsfonds, Willemsfonds en Vermeylenfonds), maar ook die van de katholieke, liberale, socialistische en nationalistische partijen aan de beide zijden van de taalgrens. Hoe verschillend deze bijdragen ook zijn, ze hebben een aantal gemeenschappelijke kenmerken. In al deze bijdragen worden niet alleen de actoren voorgesteld; er wordt ook aandacht besteed aan de gebeurtenissen die hen tot hun positie hebben gebracht. Op het strikt communautaire vlak waren dat de reeds besproken talentelling en de invloed van het Centrum-Harmel; op meer algemeen politiek vlak waren dat vooral de repressie, de koningskwestie en de schoolstrijd. Merkwaardig is vooral het bestaan van diverse groepen, stromingen en dissidenten binnen de grote 'families'. Hun komen en gaan en het al dan niet lukken van de (soms) nagestreefde samenwerking over de traditionele grenzen heen, bepaalde in hoge mate het compromis-karakter van 'Hertoginnedal'.

Dat het Centrum voorinterdisciplinair onderzoek naar de Brusselse taaltoestanden erin slaagde een dergelijk logisch opgebouwd geheel te brengen — eerst op het congres en nu in boekvorm met niet minder dan veertien auteurs — is het zeer positieve resultaat van een goed doordachte lange termijnpolitiek in verband met de planning van het wetenschappelijk onderzoek, ook op het niveau van licentiaatsverhandelingen en seminariewerken.

L. François

Clusterbespreking over de tweede wereldoorlog

M. J. van den Berge, e. a., *Om nooit te vergeten. Rijswijk in de tweede wereldoorlog* (Rijswijkse historische reeks VI-VII; (Rijswijk: Gemeente Rijswijk, uitgave in samenwerking met de historische vereniging Rijswijk, 1991, 180 blz., f24,95, ISBN 90 72520 06 8); P. Geerts, *Dagboek. Naweeën van de oorlog in de A-B-C dorpen* (Baarle-Nassau: De Jong, 1991, 180 blz., f45,-, Bf900,-, ISBN 90 73705 02 9); A. Hacquebord, *Port Natal vice versa. Ervaringen van een gevangene uit de laatste oorlogswinter 1944/45 met fragmenten over het verzet rondom Dokkum* (Dokkum: Montagne, 1992, 184 blz., f29,50, ISBN 90 5180083 0); J. N. Houterman, met medewerking van J. M. de Jonge, *'Deutschland' veroverd Zeeland. De Duitse inval in Zeeland, mei 1940* (Middelburg: J.N. Houterman, 1991, 94 blz., f29,95, ISBN 90 73921 01 5); *Icodo Info*, VIII, i; H. J. Luining, *Veroordeeld tot graver. Graven voor de O. T. in Noord-Nederland 1940-1945* (Bedum: Profiel, 1991, 128 blz., f25,-, ISBN 90 5294 024 X); M. W. Schakel, *Van bon tot bom. Herinneringen 1939-1945* (Kampen: Kok, 1990, 182 blz., f28,90, ISBN 90 242 49147 7); R. Sprooten, *Bericht aan Hare Majesteit. Een geschiedenis* (Simpel veld: